

Olga Bodorová

(Muzeum Gemersko-Maľohontiańskie, Rimavska Sobota, Słowacja)

Dwadzieścia dwa lata specjalizacji w zakresie kultury Romów w Muzeum Gemersko-Maľohontiańskim¹ (1996–2018)

WSTĘP

Historia Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego w Rimavskej Sobocie, piątego najstarszego muzeum na Słowacji, datuje się od roku 1882. Muzeum powstało jako pokłosie wspaniałej *Wystawy Artystyczno-Archeologicznej*, na której zaprezentowano 1244 przedmioty różnego charakteru, które musiały według zaleceń organizatorów pochodzić z terenu historycznego regionu Gemer-Maľohont lub posiadać z nim bezpośredni związek. Do powstania muzeum przyczynili się ówcześni przedstawiciele dawnego komitetu Gemer-Maľohont oraz inne ważne osobistości życia kulturalnego i społecznego. Muzeum przeszło w czasie swojego istnienia wiele różnych okresów i zmian. Wszystkie jednak prowadziły do jednego celu, którym była intensywna działalność w zakresie zbierania, dokumentacji i prezentacji eksponatów. Muzeum od samego początku miało *szerzyć oświatę i edukację za pomocą dwuwymiarowych i trójwymiarowych artefaktów*, tak jak deklarowali jego założyciele.

Od założenia muzeum w 1882 r. upłynęło 136 lat, podczas których zbiory muzeum osiągnęły sto tysięcy eksponatów, wliczając w to historyczne druki od XVI do XX w. Od 18 maja 1913 r. są udostępnione dla zwiedzających stałe ekspozycje krajoznawcze. Oprócz tego muzeum rocznie organizuje około trzynastu wystaw tematycznych.

Ale dopiero po przemianach społecznych w 1989 r. zaczęto w Muzeum Gemersko-Maľohontiańskim coraz intensywniej dyskutować o kwestii specjalizacji

¹ Region Maľohont nie ma oficjalnej nazwy w języku polskim sankcjonowanej przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W literaturze fachowej znaleźć można jednak spolszczoną wersję Maľohont. Przymiotnik utworzony od słowa Hont używany w polskich publikacjach to „hontiański” (np. komitat hontiański). Na zasadzie analogii używam w niniejszym tłumaczeniu przymiotnika „maľohontiański” (przyp. tłum).

Romski skrzypek Márton Dombi (1801–1869),
grafika z poł. XIX w.

w szerszym niż regionalny zakresie. Ze względu na wieloetniczność regionu muzealnicy artykułowali kwestię specjalizacji działalności muzeum według kryterium etnicznego. Początkowo na gruncie muzeum rozważano skoncentrowanie się na dokumentacji ludności węgierskiej, która przeważała w komitacie. Pomysł ten ostatecznie nie doszedł do skutku. Pierwsza placówka na Słowacji specjalizująca się w badaniach nad etnicznymi Węgrami została zarejestrowana w latach 90. XX w. przy Muzeum Podunajskim w Komarnie. Po długich polemikach ówczesnych pracowników muzeum o wyspecjalizowaniu jednego z regionalnych muzeów na Słowacji w zakresie dokumentacji kultury romskiej, rola ta przypadła w 1996 r. Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiemu w Rimavskej Sobocie. Drugim muzeum specjalizującym się w kulturze Romów zostało Muzeum Wyhorlackie w miejscowości Humenné.

Teren powiatu Rimavska Sobota charakteryzuje się wieloetnicznym społeczeństwem. Przez wielu żyli tu Słowacy, Węgrzy, Niemcy, Romowie, Żydzi i Czesi, a w mniejszej liczbie Polacy, Rumuni, Francuzi i niewielki procent bułgarskich producentów warzyw. Region przecina również linia słowacko-węgierskiej granicy etnicznej. Pierwsi Romowie na geograficznym terytorium Kraju Bańskobystrzyckiego osiedlili się dość wcześnie. Przybyli tu już sześćset lat temu. Regio-

Romska osada w Romawskiej Sobocie, ok. 1929 r.
(fot. František Čada, kupiec z Jevišovic)

Romska osada, ok. 1930 r., Rimavské Zalužany

ny Gemeru i Maľohontu i późniejszego komitatu Gemer-Maľohont był wówczas bardzo rozwinięty, a jego największym bogactwem było górnictwo, wydobywanie rudy żelaza i handel żelazem w średniowieczu i czasach nowożytnych, a później garncarstwo i wyrób cegieł.

Powodów tak wczesnego przybycia i jednoczesnego osiedlania się Romów na tym terenie jest wiele. Spośród mnogich czynników, które przyciągnęły ludność romską do dzisiejszego powiatu Rimavska Sobota, wybierzmy tylko kilka decydujących:

1. Do ich osiedlenia przyczyniło się tak zwane *regulacyjno-prohibicyjne* zarządzenie oświeceniowego władcy, cesarza Józefa II (1742–1790) z roku 1782 o kolonizacji Romów. W zarządzeniu położony został również nacisk na obowiązek szkolny, naukę rzemiosła, obowiązkowe uczestnictwo w Kościele i poprawę warunków higienicznych.
2. Romowie dodatkowo byli wyśmienitymi muzykami i rzemieślnikami oraz handlarzami końmi. Muzycy bardzo wcześnie znaleźli pracę w licznych dworach bogatej gemersko-maľohontiańskiej szlachty. Najwybitniejszymi muzykami w XVIII i XIX w. byli przede wszystkim znani prymiści, na przykład skrzypaczka Cinka Panna² oraz inni legendarni prymiści jak Márton Dombi³, Flóriš Berki z Betliara⁴ i wielu innych.
3. Stolica⁵ Gemeru-Maľohontu była bogata w rudę żelaza, surowiec niezbędny romskim rzemieślnikom-kowalom, co było jednym z głównych czynników przyciągającym etnos romski w regionie.
4. Bardzo ważnym czynnikiem była pewna tolerancja rdzennej ludności wobec cudzoziemców z nieznaną zbyt dokładnie grupą etniczną.
5. Dwie grupy Romów, tak zwani *osiadli i koczowniczy Romowie*, definitywnie stracili możliwość koczowania ze względu na Ustawę nr 74 „O trwałym osiedleniu koczujących osób” z 17 października 1958 r., która weszła w życie w lutym 1959 r. Na mocy ustawy na stałe osiedlili się również koczowniczy *Ołascy Romowie*.
6. W okresie kolektywizacji, w drugiej połowie XX w., możliwość stałej pracy i zamieszkania w nowopowstałych Rolniczych Spółdzielniach Produkcyjnych (Jednotných roľníckych družstvách, JRD) i państwowych zakładach, gdzie Romowie pracowali jako pracownicy pomocniczy.
7. Rozwiązanie kwestii zamieszkania Romów w mieście Rimavska Sobota w 1975 r., kiedy miasto wybudowało cztery bloki mieszkaniowe dla osiadłych *Romów Rumungrów* na osiedlu na ul. Dúžavskiej, w slangu miejskim nazywanym „Czarnym Miastem” niedaleko Rimavskiej Soboty. W roku

² Cinka Panna urodziła się w 1711 r. w gminie Gemer. Zmarła w rodzinnej wsi w roku 1772. Już jej ojciec był muzykantom na dworze pana Lányi. Dziadek Cinki Panny był autorem legendarnych Melodii Rakoczego.

³ Márton Dombi urodził się w 1801 r. w Chrámcu. W powstałej w 1846 r. siedzibie komitatu, tzw. „Czarnym Orle” na Rynku Głównym w Rimavskiej Sobocie grał w 1867 r. cesarzowi Franciszkowi Józefowi. Zmarł dwa lata później w Rimavskiej Sobocie. Portret Mártona Dombiego z 1855 r. znajduje się w zbiorze Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego. Grafika Barnabáša z połowy XIX w. dostała się do muzeum w nieznaną okoliczność (HU 590).

⁴ Flóriš Berki urodził się w 1855 r. w Sečén. Znany prymista był nadwornym skrzypkiem hrabiego Emanuela Anrássiego w Betliarze. Zmarł w 1893 r. i jest pochowany w Roźniawie.

⁵ Stolica – jednostka administracyjna samorządu szlacheckiego w Królestwie Węgierskim (przyp. tłum.).

1980 miasto postawiło jeszcze jeden blok mieszkalny dla *Olaskich Romów* z grupy *Lovári*⁶.

8. Po roku 1998 i później stopniowo władze Republiki Słowacji zaczęły budować mieszkania socjalne dla Romów, dzięki czemu częściowo w danych gminach zlikwidowane zostały niespełniające standardów osady (Abovce, Hodejov, Pavlovce, Rimavská Seč, Širkovce, Šimonovce, Sútor i inne).

Charakterystycznym dla regionu Gemeru-Maľohontu jest fakt, że w jego wieśnoetnicznym społeczeństwie stopniowo w ciągu XVI i XVII w. stałe miejsce dla siebie znaleźli również Romowie. Powszechnie wiadomo, że Romowie są zróżnicowaną grupą etniczną, czyli że sami siebie dzielą na wiele mniejszych grup i podgrup etnicznych. Według dotychczasowych badań etnologicznych, Romowie zamieszkujący teren dawnego komitatu Gemer-Maľohont dzielą się na dwie różne grupy etniczne:

A. Koczowniczych *Olaskich Romów*, tzw. *Lovárov*.

B. Osiadłych Romów, tzw. Rumungrów, którzy sami dzielą się na podgrupy:

- węgierskich Romów – *Rumungrów*,
- węgierskich Romów – *Rumungrów*, nazywanych *Kočaň*,
- słowackich Romów – *Rumungrów*.

To właśnie silna koncentracja Romów drugiej połowy XX w. była jednym z decydujących czynników dlaczego Muzeum Gemersko-Maľohontiańskie zaczęło specjalizację w zakresie ich właśnie kultury. Było to w czasie, gdy zarządcą muzeum było państwo, a ówczesne Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej przydzieliło muzeum daną specjalizację. Problematyką materialnej i duchowej

Grupa Romów z Rumunii, ok. 1900 r.

⁶ Ol'ga Bodorová, *Ludová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Maľohonte. Katalóg*, Rimavská Sobota 2001, s. 20–21.

kultury Romów w instytucjonalny sposób zajmujemy się w muzeum od 1 stycznia 1996 r.⁷ W tym okresie zarządcą muzeum było Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej.

SPECJALIZACJA MUZEUM W ZAKRESIE DOKUMENTACJI ROMSKIEJ KULTURY DUCHOWEJ I MATERIALNEJ OD ROKU 1996

W roku 1991 rząd Republiki Słowackiej przyjął dokument *Zasady polityki rządu Republiki Słowackiej stosunku do Romów*, w którym potwierdzono etniczną odrębność Romów. Jako narodowość Romowie zyskali prawo do wychowania i edukacji w języku romskim i prawo do rozwoju własnej kultury. Stopniowo tworzyła się przestrzeń do realizacji przyjętego dokumentu i konstytuowania się placówek muzealnych.

Niezależnie od siebie, pod wpływem polityczno-społecznych zmian w pierwszej połowie lat 90. XX w., przy istniejących muzeach powstały na Słowacji dwa specjalistyczne oddziały zajmujące się kulturą romską. Jako pierwsza powstała w połowie 1994 r. placówka przy Muzeum Wyhorlackim w miejscowości Humenné, gdzie założono *Wydział Kultury Romskiej*. Muzeum Wyhorlackie zajmuje się dokumentacją Romów na terenie wschodniej Słowacji. Druga z kolei placówka powstała w 1996 r. przy Gemersko-Maľohontiańskim Muzeum w Rimavskej Sobocie dla terenu środkowej i południowej Słowacji. W powstaniu specjalistycznego muzea udział miało Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej oraz różne, w owym czasie prężnie powstające romskie organizacje. Przez pewien czas obie wzmiankowane instytucje były jedynymi na Słowacji specjalistycznymi placówkami zajmującymi się kulturą Romów na szerszym terytorium. Dopiero w roku 2002 przybyła trzecia instytucja przy Słowackim Muzeum Narodowym w Martinie, która mapuje kulturę Romów na terenie Słowacji. Nowopowstałe Muzeum Kultury Romów na Słowacji przez czternaście lat działalności zorganizowało wiele wystaw oraz seminariów.

Trzeba również stwierdzić, że również muzeum w Rimavskej Sobocie, jeszcze przed oficjalnym werdyktem, który kierunkował działalność placówki, zwracało dużą uwagę na grupę etniczną Romów. Od 1975 r. pracowała w muzeum (i pracuje do dzisiaj) etnolożka Oľga Bodorová, która mapowała wszystkie grupy etniczne, w tym Romów. Kolejną pracowniczką była w latach 1994–2000 bibliote-

⁷ Muzeum w 1996 r. było instytucją Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej w Bratysławie. W dodatku w dokumencie założycielskim z 1 stycznia 1996 r. po raz pierwszy określono specjalizację muzeum w zakresie dokumentacji materialnej i duchowej kultury Romów, która trwa do dzisiaj. Ostatni dokument założycielski muzeum z identyczną specjalizacją podpisany został 1 kwietnia 2002 r. Wtedy muzeum przeszło pod zarząd Kraju Bańskobystrzyckiego z siedzibą w Bańskiej Bystrzycy i przemieniło się z instytucji państwowej w instytucję podlegającą samorządowi.

Przenośne cymbały Jána Cibul'i z Klenovca, ok. 1920–1930

koznawczyni i romistka Alena Horváthová, która obok pracy bibliotekarki zajmowała się również specjalizacją muzeum na kulturę romską⁸. Od 2006 r. do dzisiaj dokumentacją kultury romskiej zajmuje się również etnolożka Ľudmila Pulišová.

Na początku specjalizacji problemem obu regionalnych muzeów był fakt, że ówcześni zarządcy nie zapewnili osobnych środków finansowych na ich działalność⁹. Zbiory muzealne na początku specjalizacji nie obejmowały w wystarczającym stopniu kultury romskiej, przede wszystkim z okresu ostatnich pięćdziesięciu lat, w przybliżeniu od II wojny światowej. Dopiero w późniejszych latach 2000 i 2001 Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej w celu ochrony kultury romskiej zapewniły środki celowe na badania etnologiczne i wystawy. Podczas gdy pracownicy Muzeum Wyhorlackiego zajmowali się badaniem życia i losów Romów podczas II wojny światowej na terenie wschodniej Słowacji¹⁰, Muzeum Gemersko-Maľohontiańskie zorientowane było na badanie ludowej architektury i sposobu mieszkania Romów w regionie Gemeru-Maľohontu¹¹.

⁸ Alena Horvathová pracowała w muzeum w latach 1994–2000. Później z muzeum odeszła i kierowała stowarzyszeniem obywatelskim – Klub Romych Kobiet w Rimavskiej Sobocie. Od roku 2005 pracowała jako regionalna koordynatorka Urzędu Pełnomocnictwa Rządu Republiki Słowackiej ds. Społeczności Romskiej w Biurze Regionalnym w Rimavskiej Sobocie.

⁹ W latach 1996–2002 zarządcą Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego był Urząd Kraju Bańskobystrzyckiego, a Muzeum Wyhorlackie podlegało analogicznemu urzędowi w Prešowie.

¹⁰ Badania opublikowane zostały w książce Vladislav Fedič, *Východoslovenskí Rómovia a II. svetová vojna*, Humenné 2001, s. 104.

¹¹ Zadanie naukowo-badawcze wykonała w roku 2000 mgr Alena Horváthová a w roku 2001 dr Oľga Bodorová. Pokłosiem obu badań były wystawy, a w 2001 r. również katalog: Oľga Bodorová, *Ľudová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Maľohonte*. Katalóg,

W tym czasie, w latach 1996–2000 problematyką Romów i ich kultury zajmowały się dwie pracowniczki Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego. Jedna była etnolożką, a druga romistką i bibliotekoznawczynią¹². W niektórych latach oddział specjalizacji w zakresie kultury Romów nie uzyskał dofinansowania nawet pomimo przyznanych dotacji¹³.

ARCHIWIZACJA I GROMADZENIE ZBIORÓW

Podstawową działalnością muzeum jako instytucji archiwizującej jest przede wszystkim gromadzenie zbiorów i ich naukowa ocena. W swoim zbiorze etnologicznym muzeum przechowuje 9456 przedmiotów, w tym 800 zbiorów dokumentujących grupę etniczną Romów, jej genezę oraz historię. Oprócz tego muzeum posiada około 1700 fotografii romskich gospodarstw, sposobów tradycyjnego i współczesnego mieszkalnictwa, kuchni, tradycyjnego odlewnictwa, festiwali folklorystycznych, rysy anatomiczne i inne. Ze względu na specyfikę i wyjątkowość kultury Romów, wielkość zbiorów wyrażona w liczbach nie oddaje w pełni ich znaczenia. Dlatego właśnie podjęliśmy próbę, by do zbiorów muzealnych pozyskać przedmioty i kolekcje, które mają unikatową wartość dokumentującą specyfikę kultury materialnej i duchowej Romów. Forma zbioru była różnorodna i często polegała na darowiznach, w przypadkach gdy na zakup przedmiotów brakowało osobnych funduszy.

Od początku powstania muzeum w roku 1882, w myśl zasady równości szans, która jak się wydaje muzealnicy respektowali od zawsze, w zbiorach muzeum znajdziemy przedmioty związane z Romami. Pomimo faktu, że w społeczno-politycznej sytuacji w latach po II wojnie światowej tak zwaną „kwestię cygańską” reżim rozwiązywał na swój sposób, zbiory muzeum w ciągu jego 136-letniej historii przetrwały. Wspomnijmy jedynie niektóre kolekcje ze starszych zbiorów muzeum, jak na przykład gipsowy odlew Cinki Panny (1711–1772) z gminy Gemer, kilka widokówek czy portrety romskich prymistów: Flóriša Berki z Rimavskiej Soboty czy Mártona Dombi (1801–1869) urodzonego w Chrámcu, skrzypka Júliusa Oláha Šimę (1911–1944) i podobne. W stałej ekspozycji muzeum wysta-

Rimavská Sobota 2001, s. 1–34; *idem*, *Rómsky rezbár Dezider Fertő (1921–1996) Gemerská Ves. Súpis zo zbierkového fondu Gemersko-maľohontského múzea v Rimavskej Sobote*, Rimavská Sobota 2001, s. 35–62.

¹² Etnolożka Oľga Bodorová oraz romistka i bibliotekoznawczyni Alena Horváthová.

¹³ Granty z Ministerstwa Kultury przeznaczaliśmy na gromadzenie i ochronę obiektów, przykładowo na pozyskanie kolejnych drzeworytów Dezidera Fertő, romskie wyroby koszykarskie, pierwsze prace utalentowanego młodego początkującego romskiego artysty Zsolta Szajka z Včelínec czy na wystawę prezentującą fotografie z lat 1950–1995 (Koloman Zúrik i Jozef Kohút). Przykładowo w latach 1999, 2002–2006, 2013 i 2017 nie dostaliśmy żadnych dotacji.

Rzeźba romskiego rzeźbiarza Dezidera Fertőa „W karczmie”, Gemerská Ves
(fot. J. Ferletáková)

wiony jest wyjątkowy obraz „Obóz huzarów” (przedtem obraz nosił tytuł „Werbunek”) z połowy XVIII w., na którym przedstawieni są węgierscy huzarzy oraz kapela romskich i żydowskich muzykantów. Dokumentacja towarzysząca i liczne fotografie trafiły do muzeum w połowie lat 80. XX w., gdy w 1986 r. fotografowaliśmy na osiedlu na Dúžavskej drodze w Rimavskej Sobocie tzw. *Czarne Miasto* we współpracy ze znaną romistką Eleną Marušiakovą.

W zbiorach etnologicznych muzeum już przed rokiem 1996 znajdowało się wiele kolekcji związanych z kulturą romską. W okresie od 1975 r. autorka artykułu, jako muzealna etnolożka, pozyskała wiele zbiorów, które dokumentują kulturowe dziedzictwo Romów w regionie. Pod względem zawartości w zbiorach dominują wytwory romskich rzemieślników takie jak: narzędzia i produkty tkackie (cygańskie paski), instrumenty muzyczne, wyroby romskich kowali (cygańskie gwoździe, podkowy), portrety romskich prymistów i muzykantów. Wspomnijmy tylko niektóre: instrumenty muzyczne z Klenovca (przenośne cymbały, skrzypce), wyroby rzemieślnicze: wiklinowe koszyki różnych kształtów i rozmiarów, plecione maty z liści kukurydzy (Jesenské), formy do wytwarzania cegieł z gliny i inne. Romscy koszykarze, których wyroby są udokumentowane w muzeum mieszkają w gminach: Hodejov, Cakov, Radnovce, Figa, Nižná Káloša, Veľké Teriakovce.

W latach 1996–2018 zintensyfikowaliśmy działalność związaną z pozyskiwaniem kolekcji i weszliśmy w posiadanie olejnych portretów Romów, które były częścią wystroju wnętrz, dziesięć instrumentów muzycznych od Jozefa Bihariego z Topolczan (skrzypce i altówki), niemal kompletny zbiór wyrobów z kutego żelaza oraz fotodokumentację współczesnego kowala Igora Radiča z Klenovca,

Dzieło Zsolta Szajka z Včelínec
(fot. J. Ferletáková)

wiklinowe miotły, wizytówki oraz fotodokumentację pogrzebu *samozwańczego romskiego króla* Jána Farkaša (1946–2014) z Rimavskej Soboty. Do zbiorów muzealnych trafił również wóz koczowniczy *vurđan*, żeński i męski strój słowackich *Romów Rumungrów* (rekonstrukcja). Z jarmarku w Rimavskej Sobocie w latach 2012 i 2013 pozyskaliśmy wiele części tradycyjnego ludowego stroju koczowniczych Romów *Gáborok* lub *Kalapos Gáborok* – *Gaborów Kapeluszy* – z rumuńskiej wsi Acățari (Ákosfalva) w Siedmiogrodzie, którzy zajmują się od 1990 r. obwoźną sprzedażą na Węgrzech, w Polsce i na Słowacji.

Przykładowo w 1997 r. zbiory muzeum rozszerzyły się o 57 cennych muzealiów¹⁴. Reprezentatywną kolekcję drzeworytów muzeum uzyskało od miejscowego artysty Árpáda Horvátha. Były one dziełem wyjątkowego romskiego drzeworytnika Dezidera Fertő (1921–1996) z Gemerskiej Wsi. Dzieła otrzymaliśmy rok po nieoczekiwanej śmierci artysty¹⁵. Od tego czasu, przede wszystkim po

¹⁴ Grant z Ministerstwa Kultury z funduszu PRO SLOVAKIA na rok 2007.

¹⁵ Pedagog i artysta Árpád Horváth z miasta Tornaľa był właścicielem całej kolekcji drzeworytów, którą budował w latach 1980–1996. Więcej dzieł należy do Muzeum Kultury Romskiej w Brnie, dziewięć przedmiotów posiada Słowackie Muzeum Rolnicze w Nitrze

Płaskorzeźba romskiego artysty Dezidera Fertő „Wesele”,
Gemerská Ves (fot. J. Ferletáková)

zrealizowaniu wystawy *Czar romskiego drewna* (22.08–31.11.1998 r.) muzeum wzbogaciło się kolejne drzeworyty Fertő. Bez wątpienia miała na to wpływa sama wystawa, która przyciągnęła do muzeum kolejnych właścicieli drzeworytów artysty, którzy zdecydowali się je podarować muzeum. Wyjątkowy zbiór 98 drzeworytów Dezidera Fertő znajduje się w Muzeum Kultury Romskiej w Brnie, jedynej placówce w Czechach specjalizującej się w romskiej kulturze, z którą utrzymujemy partnerskie kontakty już od przeszło 25 lat. Dziewięć dzieł znajduje się również w Słowackim Muzeum Rolnictwa w Nitrze.

Podczas jedenastu edycji wystawy dziecięcych rysunków pod nazwą *Romano dživipen – Romskie życie I–XI* (1996–2017) liczne eksponowane rysunki dzieci ukazują ich wyobrażenia o swoim romskim pochodzeniu. Rysunki są częścią pomocniczych zbiorów dokumentalnych. Do muzea dotarły też fotografie z życia Romów z Klenovca z lat 1950–1999 od fotografa Kolomana Zúrika z Nitry (urodzonego w Klenovcu).

Również w innych muzeach na Słowacji czasem „pojawiają się” przedmioty, które powstały w regionie działalności naszego muzeum. Unikatowy srebrny puchar wajdy z Behyniec (powiat Rimavska Sobota) oraz zestaw srebrnych guzików ze świątecznego stroju wajdy z Jesenského (powiat Rimavska Sobota) znajdują się w Muzeum Środkowosłowackim w Bańskiej Bystrzycy¹⁶.

Muzeum jako instytucja gromadząca zbiory i pielęgnująca pamięć, oprócz pozostałej działalności, buduje również archiwum nośników elektronicznych – DVD, CD-ROM oraz kasety wideo. Z przedsięwzięć prezentowanych na *Pierwszym*

(1 dzieło przestrzenne i 8 płaskorzeźb). Kilka dzieł znajduje się w prywatnych zbiorach w Kanadzie i Szwajcarii.

¹⁶ Do Muzeum Środkowosłowackiego przyniósł je muzealnik i archeolog Gejza Ballaš.

Międzynarodowym Romskim Festiwalu Filmowym w Klenovcu w 1996 r., wzbogaciłszy zbiory o nagrania wideo i pełnometrażowe filmy o tematyce romskiej. Jak już wspomnieliśmy w muzeum posiadamy liczną kartotekę romskich osobistości oraz organizacji, którą założyliśmy w 1996 r. i do dzisiaj rozwijamy. W 1999 r. wypożyczaliśmy ze zbiorów muzeum fotografie z lat 1985 i 1986 na międzynarodową wystawę o Romach, którą zorganizowali w ramach szerokiego projektu węgierscy etnologowie w Muzeum Krajoznawczym w Budapeszcie (Néprajzi múzeum). W *Czarnym Mieście* fotografowaliśmy we współpracy z romistką Eleną Marušiakovą¹⁷. Przedtem zajmowała się unikatowymi badaniami etnologicznymi romskiego życia rodzinnego i społecznego w Rimavskiej Sobocie¹⁸.

Nie był naszym celem statystyczny opis wszystkich pozyskanych zbiorów, ale chcieliśmy zwrócić uwagę na podstawowy katalog, który bez wątpienia stopniowo dąży w kierunku utworzenia ekspozycji romskiej w przestrzeni muzeum.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA

Obok intensywnej działalności w zakresie gromadzenia obiektów, muzeum realizuje wiele szerokich projektów naukowo-badawczych. Ich celem jest dokładniejsze poznanie grupy etnicznej Romów, żeby na podstawie wyników badań umożliwić danie świadectwa o zróżnicowanej kulturze całej społeczności. Jednym z pierwszych projektów był spis romskich rzemieślników w regionie historycznej krainy Gemeru-Maľohontu. Do projektu badawczego włączone zostały tereny dzisiejszych powiatów Revúca i Roľňava. Tematyka romskich rzemieślników jest stale aktualna i z tego powodu nieustannie uzupełniamy bazę danych, a jej rozmiar jest dowodem tradycyjnej zręczności rzemieślniczej wielu Romów. Oprócz ewidencji tradycyjnych i współczesnych romskich twórców mamy w bazie danych również ważne osobistości ze środowiska romskiego, takie jak na przykład śp. dr Ján Cibul'a (1932 Klenovec–2013 Berno), założyciel Międzynarodowej Unii Romskiej (International Romani Union) w kwietniu 1971 r. w Londynie.

W 1999 Alena Horváthová przeprowadziła badania romskiego folkloru ustnego w Klenovcu, podczas których usłyszała interesujące bajki słowackich Romów z grupy etnicznej *Rumungrów*. Romowie opowiadali te bajki z niewiarygodnie długą i narastającą fabułą w momencie śmierci krewnego, chcąc uśmierzyć tym sposobem ból i zapomnieć o rzeczywistości. Pogrzebowe zwyczaje Romów charakteryzuje nieprzewidywany strach przed śmiercią i obawa przed powrotem

¹⁷ Ówczesna doktorantka na katedrze etnologii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie.

¹⁸ Jelena Marušiaková, *K problematike cigánskej skupiny*, „Slovenský národopis” 1985, R. 33, nr 4, s. 694–708; *Eadem*, *Rodinný život valašských Cigánov na Slovensku a jeho vývinové tendencie*, „Slovenský národopis” 1988, R. 34, nr 1, s. 58–77.

Olaccy Romowie w Rimawskiej Sobocie, 1986 r.
(fot. J. Ferleťáková)

duży zmarłego z powrotem *na ten świat*. Badania ukazują, że dla społeczności romskiej śmierć jest niewiarygodną traumą, z którą próbowano walczyć zwyczajowymi praktykami w formie opowiadania bajek dokładnie wtedy, kiedy w gospodarstwie ktoś zmarł. Zebrane opowieści zostały zapisane w języku romskim w dialekcie z Klenovca. Badania folkloru ustnego zrealizowaliśmy we współpracy z romistką dr Mileną Hübschmannovą – kandydatem nauk oraz słuchaczami romistyki Uniwersytetu J. A. Komenského w Pradze w roku 1999¹⁹.

Oprócz wspomnianych krótkotrwałych projektów badawczych folkloru ustnego Romów, równocześnie poszukiwaliśmy tematów badawczych, które będą charakteryzować wszystkie grupy i podgrupy Romów, a więc wspólnych dla koczowniczych *Olaskich Romów* i osiadłych *Rumungrów*. Kolejno badaliśmy problematykę sposobów zamieszkania, włącznie z koczownictwem, stopniowego osiedlania się oraz tradycyjne formy ludowego romskiego budownictwa na terenie historycznego komitatu Gemer-Maľohont. Bardziej rozległe badania etnologiczne przeprowadziła Oľga Bodorová w latach 2000–2003 w rozlicznych romskich skupiskach w powiecie Rimavska Sobota. Tematem badania była ludowa architektura i sposób mieszkania Romów, który charakteryzuje więcej typów budynków. Zespół badawczy (Oľga Bodorová, Alena Horváthová, Ľudmila Pulišová) przebadał następujące miejsca: Klenovec, Rimavská Píla, Rimavské Brezvo, Ko-

¹⁹ Niepublikowane bajki są częścią archiwum naukowego muzeum.

Romski koszykarz, Klenovec (Słowacja),
ok. 1950 r. (fot. K. Zúrik)

Romska kobieta z fajką, Klenovec (Słowacja),
ok. 1950 r. (fot. K. Zúrik)

ciha, miasto Rimavska Sobota oraz osiedle *Czarne Miasto* na drodze Dúžavskiej. Następnie badania były prowadzone w gminach: Sútor, Pavlovce, Hodejov, Dúžava, Hrnčiarska Ves, Barca, Figa, Kociha, Dúžava, Dolné Zahorany²⁰.

W dokładniejszej lokalizacji dawnych romskich osiedli z końca XIX i początku XX w. pomogły interdyscyplinarne badania porównawcze w rejestrze gruntów w Rimavskiej Sobocie. Tu przestudiowaliśmy kopie starych map katastralnych z XIX–XX w. i porównywaliśmy je z dzisiejszym rozmieszczeniem osad w terenie. Niestandardową metodą badaliśmy pojawianie się lokalnego toponimu *Cigáň* w kontekście jego występowania w starych rejestrach komitatu Gemer-Maľohont²¹. Ustalenia dotyczące występowania tego toponimu w gminach Hnúšť'a, Rimavské Brezové, Sútor i Hajnáčka są dowodem o wczesnym osiedleniu się grup Romów w Gemerze-Maľohoncie. Na potrzeby wystawy o sposobach mieszkania Romów przygotowaliśmy makiety czterech typów romskich budynków.

Godne uwagi są również niektóre romskie nazwiska, ale to temat na osobny artykuł²².

²⁰ Wspomnianą działalność w muzeum dokumentowali pracownicy: dr Oľga Bodorová (od 1975 do dzisiaj), mgr Alena Horváthová (1994–2000), dr Roman Berka (2001–2002) oraz mgr Ľudmila Pulišová od roku 2006 do dzisiaj.

²¹ Zob. Mapa o występowaniu toponimu „Cigáň” w katalogu Oľga Bodorová, *Ľudová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Maľohonte*, Rimavská Sobota 2001, s. 3.

²² Niektóre romskie nazwiska w Gemerze-Maľohoncie: od połowy XVII w. Olascy Romowie –

WYSTAWY PREZENTUJĄCE ROMÓW

Jednym ze efektów naukowo-badawczej działalności muzeum są prezentacje za pośrednictwem wystaw, salonów muzealnych, publikowanych artykułów jak i również na seminariach i konferencjach. Aktywność Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego kieruje się przede wszystkim w stronę prezentowania i udostępniania tradycyjnej oraz współczesnej duchowej i materialnej kultury Romów. Wystawy kierowane są do wszystkich kategorii wiekowych. Są dostępne dla wszystkich grup etnicznych, nie wyłączając Romów, w formie wystaw czasowych oraz konkursów dziecięcej twórczości artystycznej. W latach 1996–2018, czyli przez dwadzieścia dwa lata dokumentacji mniejszości romskiej, stworzyliśmy 40 wystaw i wiele prezentacji.

Wystawa mieszkania ludowej architektury Romów, 2001–2002,
(fot. J. Ferleťáková)

przezviska: Vadna (Žbik), Gruľo, Rundák, Priminka, Líza, Kálo, Gyöngy (Đond'i), Grančo, Ténka, Báčko, Drótó (Imrich Oláh), Cinka Panna. Romskie nazviska – Rumungrzy i Olascy Romowie: Danyi (Hajnáčka 1785, Jesenské, 1751), Várady (Číž, Drňa, Jesenské 1785) Farkaš (Číž 1785), Rusó (Číž 1758), Darok (Číž 1785), Illés (Hajnáčka 1776, Ožďany), Cipak (Hajnáčka 1785), Oláh (Hajnáčka 1776, Číž, Jesenské 1751), Július Oláh Šimo (Rimavska Sobota), Várady (Číž 1776), Tomko (Číž 1776), Dančo (Drňa 1785), Radič (Drňa 1785, Jesenské 1751, Klenovec, Kokava nad Rimavicou), Bari (Jesenské 1751), Csemer (Jesenské 1751), Lali (Jesenské 1751), Kalocsai, Horváth (Rimavska Sobota, Balog), Berky, Berki (Hnúšť'a), György (Rimavska Sobota), Bunkó, Kökény (Čakov), Lakatoš (Jesenské, Káloša), Fertő (Gemerská Ves, Jesenské), Dombi (Chrámec, Rimavska Sobota), Cibul'a (Klenovec), Bohó, Szajkó (Včelienec), Botoš, Rác i inne.

Niektóre wystawy prezentowane przed „oficjalną specjalizacją”, czyli przed rokiem 1996, miały na celu dokumentację romskiej kultury. Serię przedsięwzięć artystycznych muzeum podsumowało pierwszą wystawą już w roku 1994. Wystawa zajmowała się prezentacją literatury o Romach, w większości ze słowackich wydawnictw. Prezentowaliśmy wydane dotychczas na terenie Czechosłowacji i Słowacji publikacje o Romach, zarówno romskich jak i nieromskich autorów.

Szczególnie rozległą tematykę prezentowały dwie wystawy w latach 1996 i 1997 pod nazwą *Współczesne ludowe rzemiosło Gemeru-Maľohontu i koszykarstwo w Gemerze-Maľohontie*. Przedstawione zostały na nich wyroby mistrzów rzemieślniczych: koszykarzy, wytwórców plecionych mat i cygańskich ozdób. Przy kolejnej wystawie – *Romowie w fotografii Kolomana Zúrika i Jozefa Kohúta* – sięgnęliśmy głębiej do historii, do lat 50. XX w. i przedstawiliśmy mniejszość etniczną Romów na zdjęciach dwóch fotografów z Klenovca.

Równocześnie z wystawą romskiej fotografii w 1996 r. zorganizowaliśmy I edycję przeglądu twórczości artystycznej romskich i nieromskich dzieci pod nazwą *Romano dživipen – Romskie Žitie*. W latach 1996–2018 odbyło się 11 edycji tego przeglądu. W roku 2011 wydaliśmy w nakładzie 100 egzemplarzy katalog towarzyszący tej wystawie. W gronie ówczesnych dziecięcych artystów znalazł się późniejszy słuchacz Wydziału Nauk Humanistycznych w Bańskiej Bystrzycy – Zsolt Szajko z gminy Včelinec. W 2005 r. muzeum otrzymało od niego do swych zbiorów kilka prac. Młody, ambitny artysta wystawiał swoje prace już na wielu krajowych i zagranicznych wystawach.

Mieszkanie osiadłych Romów Rumungrów, Jesenské, 2010 (fot. J. Ferlet'áková)

Osobna wystawa poświęcona była wyjątkowemu romskiemu drzeworytnikowi Deziderowi Fertő z Gemerskiej Wsi, pierwszy raz udostępniona w roku 1998, później wielokrotnie powtarzana w kraju i za granicą. Twórczość nieżyjącego już autora prezentowaliśmy również na wystawie *W ogrodzie pokoju* w ramach projektu MUZEM I ETNIKA w latach 2001–2003²³. Wystawa podróżowała i cieszyła się zainteresowaniem odwiedzających różne muzea na Słowacji.

Najrozleglejším tematem, którym zajmowało się muzeum było badanie ludowej architektury i sposobu mieszkania Romów, której skutkiem były dwie wystawy z sześcioma powtórkami, dwa katalogi i pozyskanie około 400 fotografii. Wystawą o nazwie *Ludowa architektura i sposób mieszkania Romów w regionie Gemeru-Maľohontu I oraz II* (2000 i 2001) zainteresowały się bliskie i odległe muzea. Była ona kolejno wystawiana w 11 muzeach na ternie Słowacji i Czech oraz w Chorwacji (Bjelovar)²⁴.

Pokłosiem badań naukowo-badawczych i zrealizowanej wystawy o nazwie *Ludowa architektura i sposób mieszkania Romów w regionie Gemeru-Maľohontu*, którą przygotowała Oľga Bodorová, był samodzielny katalog²⁵. Niestandardowym elementem katalogu była jego druga część, w której zamieściliśmy artykuł o wybitnym romskim drzeworytniku. Zbiór drzeworytów Dezidera Fertő w kolekcji muzeum jest wyjątkowym świadectwem o artystycznym talencie niektórych Romów.

Artefakty ludowej architektury dokumentujące grupę etniczną Romów zostały włączone również do scenariusza wystawy poświęconej 120. rocznicy powstania muzeum w roku 2002, pod nazwą *Skarbiec Muzeum Gemersko-Maľohontiańskiego w Rimavskej Sobocie*. W kontekście tradycyjnej ludowej kultury Gemeru-Maľohontu przedstawiliśmy różne grupy etniczne żyjące w symbiozie, w tym Romów.

Również podczas wernisaży wystaw udostępnialiśmy przestrzeń samym Romom. Na otwarciu pierwszej wystawy o mieszkaniu Romów w 2000 r. mógł się zaprezentować Dziecięcy Romski Zespół Folklorystyczny z Zakładu Reedukacyjnego w Čerenčanach²⁶. Na kolejnej wystawie udostępnionej w roku 2001 o lu-

²³ Wystawę „W ogrodzie pokoju” prezentowało Słowackie Muzeum Narodowe w Bratysławie od 10.10.2001 do połowy roku 2003.

²⁴ O. Oľga Bodorová, *Narodno graditejstvo i način stanovanja Roma u Slovačkoj pokrajini Gemer-Maľohont * Skulpture i reljefi u drvu romskoga rezbara Dezidera Fertőa (1921.ñ 1996)*. Katalog wyszedł również w języku chorwackim. Wydało go Muzeum Miejskie w chorwackim Bjelovarze w 2005 r. Wystawę w Chorwacji otworzyliśmy 18 maja 2005 r. przy okazji Międzynarodowego Dnia Muzeów. W wernisażu brał udział, między innymi, jego ekscelencja ambasador Republiki Słowackiej w Chorwacji Petar Bekeš.

²⁵ Katalog autorski przygotowała Oľga Bodorová, *Ludová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Maľohonte*, Rimavská Sobota 2001, s. 1–34. W drugiej części katalogu: *Rómsky rezbár Dezider Fertő (1924–1996). Súpis zo zbierkového fondu Gemersko-maľohontského múzea v Rimavskej Sobote*, Rimavská Sobota 2001, s. 35–62.

²⁶ Wystawę o nazwie „Mieszkanie Romów w Gemerze-Maľohontie I” przygotowała autorsko

dowej architekturze (II) romski folklor naszego regionu zaprezentował Zespół Folklorystyczny *Romano l'uľudi – Romski Kwiatek* z Kokavy nad Rimavicą. Jego kierownikiem artystycznym jest dzisiaj znany medialnie Igor Sendrei²⁷. Niepospolita instalacja wystawy fotograficznej romskich społeczności z 2002 r. pod tytułem „...z mojego punktu widzenia...” mapowała za pomocą zdjęć dokumentalnych romskie społeczności na wschodzie Słowacji. Jej autorem byli Drahomir Šišovič oraz *Stowarzyszenie Obywatelskie Bariery w Nas*. Na wystawie prezentowane były fotografie siostry zakonnej Stellamaris ze Sniny (mgr Anna Tóthová), Jána Šandora z Bystrian (jedyne wystawiany romski autor), Karla Tůmu z FAMU (Filmová a Televizní Fakulta Akademie Múzických Umění v Praze/Wydział Filmowy i Telewizyjny Akademii Sztuk Scenicznych w Pradze) oraz słuchacza VŠVU (Vysoká škola Výtvarných Umění/Wyższa Szkoła Sztuki Artystycznej) w Bratysławie – Michaela Valná oraz Matúša Zajac²⁸. W roku 2013 przewieziono wystawę o nazwie *Romski Drzeworytnik Dezider Fertő (1921–1996)* do Muzeum Zamkowego w Filáku. Pomiędzy 14.03–5.05.2013 odwiedziło ją przeszło 1260 widzów.

Domy socjalne dla Romów, Pavlovce, 2012 (fot. O. Bodorová)

mgr Alena Horváthová. Na wystawie prezentowała ludową architekturę i sposoby mieszkania Romów w kontekście historycznym w następujących miejscach: Klenovec, Rimavská Píla, Rimavské Brezovo na osiedlu przy Dúžavskej drodze w Rimavskej Sobocie. Termin: 14.12.2000–28.02.2001 r.

²⁷ Wystawę o nazwie „Ludowa architektura i sposób mieszkania Romów w Gemerze-Maľonhoncie II” przygotowała autorsko dr Oľga Bodorová. Wystawie towarzyszył katalog o tej samej nazwie, wydany w nakładzie 1000 egzemplarzy. Termin: 18.12.2001–4.04.2002 r.

²⁸ Autorzy wystawy: siostra zakonna pochodzenia romskiego, słuchacze uniwersytetów VŠVU v Bratysławie oraz FAMU w Pradze jako nieromowie.

Dużym zainteresowaniem cieszyła się również wystawa *Dzikie Maki* Jakuba Klimy, którą wypożyczyliśmy od Fundacji Pro Donum z Bratysławy. Godna uwagi była również wystawa, którą przygotowała Ľudmila Pulišová w roku 2008, pod tytułem *Romscy Muzykanci Gemeru-Maľohontu*.

Wiele wystaw prezentowaliśmy również w krajowych i zagranicznych muzeach, takich jak Muzeum Kultury Romskiej w Brnie (Czechy), Muzeum Miejskie w Bjelovarze (Chorwacja), Muzeum Novohradzkie i Galeria w Łuczeńcu, Słowackie Muzeum Narodowe w Bratysławie – Muzeum Etnologiczne, Muzeum Zamkowe w Fil'akovie, Dom Kultury w Klenovcu.

FACHOWE SEMINARIA ORGANIZOWANE W MUZEUM

W 1996 r. byliśmy współorganizatorami seminarium, towarzyszącemu *I Międzynarodowemu Festiwalowi Romskiemu* w Klenovcu²⁹. Z seminarium opublikowano artykuł w periodyku „Biuletyn Muzeum Kultury Romskiej w Brnie” w 1996 r., nr 5/1996³⁰. Jego uczestnikami byli również Adam Bartosz, dyrektor Muzeum Okręgowego w Tarnowie, oraz ówczesna dyrektorka Muzeum Kultury Romskiej w Brnie Ľlona Lázníčková. Festiwal filmowy nie był kontynuowany w kolejnych latach. Jednym z jego uczestników oraz członkiem jury był znany reżyser i operator kamery Martin Slivka. Dokumentację kultury romskiej muzeum prezentowało na wielu seminariach i konferencjach, między innymi na ogólnosłowackim seminarium o Romach, które odbyło się w 2000 r. w Rimavskej Sobocie³¹. Seminarium zorganizowało Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej – Sekcja Kultur Mniejszościowych we współpracy ze Stowarzyszeniem Obywatelskim ROMA-GEMER w Rožniawie.

Muzeum w roku 2010 r. pokazało się przy okazji ważnej międzynarodowej imprezy, którą był *Romski Festiwal Filmowy* Martina Slivki *Kalo Čangalo* („Czarny Bocian”), gdzie współorganizowaliśmy seminarium o nazwie *Kultura Romska w Muzeach I* (w filmowych i powerpointowych prezentacjach). Odbyło się ono

²⁹ *I Międzynarodowy Romski Festiwal Filmowy* odbył się 15–19 września 1996 r. w Klenovcu w powiecie Rimavska Sobota. Jego organizatorami było Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej, Muzeum Gemersko-Maľohontiańskie w Rimavskej Sobocie, gmina Klenovec, Słowacka Akademia Filmowa-Narodowe Centrum Kinematografii w Bratysławie i Stowarzyszenie Słowackich Klubów Filmowych w Bratysławie. Festiwal nie doczekał się kontynuacji.

³⁰ „Biuletyn Muzeum Kultury Romskiej w Brnie” 1996, nr 5.

³¹ Konferencja naukowa na temat *Współczesność i perspektywy kultury romskiej na Słowacji* (17 października 2000). Organizatorzy: Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej Sekcja Kultur Mniejszości oraz Stowarzyszenie Obywatelskie ROMA-GEMER, Rožniawa. Referaty: Oľga Bodorová: *Múzejná dokumentácia rómskej kultúry na Slovensku v intenciách Gemersko-maľohontského múzea v Rimavskej Sobote* oraz Alena Horváthová z referatem o dokumentacji.

Pomnik 14 Romów poległych w czasie II wojny światowej, Tisovec
(fot. O. Bodorová)

21 września 2010 r. i uczestniczyło w nim 35 osób. Z ramienia muzeum referaty wygłosili dr O. Bodorová (dwukrotnie) i mgr L. Pulišova. Następnego roku zorganizowaliśmy kontynuację seminarium *Kultura Romska w Muzeach II* (w filmowych i powerpointowych prezentacjach) 27 września 2011 r. Międzynarodowy charakter seminarium i jego wysoki fachowy poziom gwarantowało uczestnictwo prelegentów zajmujących się dokumentacją kultury romskiej w muzeach Polski, Czech i Słowackich. Referaty z ramienia naszego muzeum wygłosiła dr O. Bodorová. Wieczorem wyświetlaliśmy film *Vespa* w dzielnicy Rimavskiej Soboty, tzw. *Czarnym Mieście*. Przedsięwzięcie odbiło się szerokim echem wśród mieszkańców miasta. Jednym ze współorganizatorów obu edycji seminarium był dr Pavel Sika. Międzynarodowe seminarium *Kultura Romska w Muzeach III* (w filmowych i powerpointowych prezentacjach) na gruncie muzeum realizowaliśmy również w 2012 r. dzięki dotacji rządowej Republiki Słowackiej, tym razem bez udziału kolegów z Polski. Seminarium odbyło się 25 września 2012 r. i uczestniczyli w nim koledzy z Muzeum Kultury Romskiej w Brnie³².

Muzeum w ramach możliwości wymiany doświadczeń dotyczących dokumentacji kultury romskiej kontaktuje się z innymi placówkami w kraju i za granicą. Najintensywniejsze kontakty utrzymujemy ze Słowackim Muzeum Narodowym

³² Dla romskiego festiwalu filmowego Martina Slivki *Kalo Cangalo* ('Czarny Bocian'), *Kultura romska w muzeach III w filmowych i powerpointowych prezentacjach* muzeum uzyskało wsparcie finansowe z dotacji rządowych Republiki Słowackiej na rok 2012. Seminarium nie było kontynuowane w następnych latach.

w Martinie, Muzeum Kultury Romów na Słowacji, Muzeum Kultury Romskiej w Brnie i Muzeum Okręgowym w Tarnowie.

W krótkim artykule zwięźle przedstawiliśmy efekty dwudziestu dwóch lat pracy w zakresie dokumentacji mniejszości Romów w Muzeum Gemersko-Malohontiańskim. W relatywnie krótkim okresie pracy na polu specjalizacji nad zróżnicowaną grupą etniczną Romów próbowaliśmy za pomocą dostępnych środków uchwycić to, co jest dla kultury romskiej naszego regionu specyficzne.

Tłum. Hubert Jastrzębowski

LITERATURA

- BODOROVÁ O., HORVÁTHOVÁ A., *Oddelenie rómskej kultúry pri Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote*, „Bulletin Muzea romské kultury“ 1996, nr 5, Brno, s. 46–49.
- BODOROVÁ O., *Ludová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Malohonte. Katalóg ku výstave*, Rimavská Sobota 2001, s. 1–35.
- BODOROVÁ O., *Rómsky rezbár Dezider Fertő (1921–1996) Gemerská Ves. Súpis zo zbierkového fondu Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote*, Rimavská Sobota 2001, s. 35–62.
- BODOROVÁ O., *Ludová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Malohonte*, „Etnologické rozpravy“ 2002, nr 9, cz. 1, s. 67–87.
- BODOROVÁ O., *Dokumentácia a prezentácia rómskej kultúry v Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote*, „Zborník Slovenského národného múzea v Martine“ 2005, R. XCIX, rada Etnografia, Martin, s. 82–92.
- BODOROVÁ O., *Narodno graditeljstvo i način stanovanja Roma u slovačkoj pokrajini Gemer-Malohont. (Ludová architektúra a spôsob bývania Rómov v Gemeri-Malohonte)* [w:] BODOROVÁ O., ADAMOVIČ D., LIŠANIN M., *Medunarodni dan muzeja: Katalozi izložaba*, t. 2, Gradski muzej, Bjelovar 2005, s. 11–23.
- BODOROVÁ O., *Skulpture i reljefi u drvu romskoga rezbara Dezidera Fertöa (1921–1996). (Plastiky a reliéfy rómskeho rezbára Dezidera Fertöa 1921–1996)* [w:] BODOROVÁ O., ADAMOVIČ D., LIŠANIN M., *Medunarodni dan muzeja: Katalozi izložaba*, t. 2, Gradski muzej, Bjelovar 2005, s. 25–29.
- BODOROVÁ O., *Gemersko-malohontské múzeum vystavuje v Chorvátsku*, „Gemerské zvesti plus“, nr 20 (18 maja 2005), s. 5.
- BODOROVÁ O., *Múzeum vystavuje v Chorvátsku*, „Gemerské zvesti“, R. 38, nr 20 (16.05. 2005), s. 3.
- BODOROVÁ O., *Desať rokov dokumentácie rómskej kultúry v Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote* [w:] *Gemer-Malohont. Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote*, Rimavská Sobota 2006, s. 166–182.

- BOBOROVÁ O., PULIŠOVA, L., *Rómska kultúra v Gemeri-Malohonte*, Rimavská Sobota 2010.
- BOBOROVÁ O., PULIŠOVA, L., „Romano dživipen – Rómsky život“, Katalog wystawy, Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota 2011.
- FEDIČ V., *Východoslovenskí Rómovia a II. svetová vojna*, Humenné 2001.
- HORVÁTHOVÁ A., (red.) *Rómovia v okrese Rimavská Sobota za roky 1988–1996. Odporúčaná regionálna bibliografia*, Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota 1997.
- HORVÁTHOVÁ A., *Tradičné rómske remeslá v okrese Rimavská Sobota* [w:] *Zborník Remeslo a jarmok na Slovensku*, Bratislava 1998.
- HORVÁTHOVÁ A., *Cigáni v okrese Rimavská Sobota za roky 1970–1987*, Okresná knižnica, Rimavská Sobota 1998.
- HORVÁTHOVÁ A., *Tradície staviteľstva a bývania Rómov na Slovensku*, Zborník Tradície staviteľstva a bývania na Slovensku, zo seminára Múzea a etniká, Bratislava-Svidník 1999, s. 185–192.
- PULIŠOVÁ L., *Rómski muzikanti v Gemeri-Malohonte*, „Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote. Gemer-Malohont“ 2009, R. 5, red. O. Bodorová, Rimavská Sobota, GMM 2009, s. 121–124, 175–176.

Ol'ga Bodorová

TWENTY-TWO YEARS OF SPECIALISATION IN THE FIELD OF ROMA CULTURE AT THE GEMER MAŁOHONT MUSEUM 1996–2018

The article is dealing with documentation of the Romani ethnicity for 22 years (since 1996) in the Gemer-Malohont Museum in Rimavská Sobota that was founded in 1882. In cooperation with the Vihorlat Museum in Humenné (since 1996) and the Slovak National Museum – Ethnographic Museum in Martin (2002) the Museum specialises in documenting the Romani ethnicity. In the framework of acquisition of the ethnologic collection fund, the Museum in Rimavská Sobota administers 9,456 items, of which 800 are items that document the Romani ethnicity, its genesis and history. Furthermore, the Museum has about 1,700 photographs showing Romani homes, traditional and contemporary housings, cuisine, traditional ethnic wear, folklore festivals, appearance and others. The number of items in the collection fund expressed in numbers is only a minor testimony behind the meaning of the Romani culture which is due to its specificity and uniqueness. Over the past 22 years, the Museum has opened 40 exhibitions and held 8 seminars and conferences devoted to the Romani culture. Some exhibitions, such as of the folk architecture and housing or the one dedicated to the Romani woodcarver Dezider Fertő, were presented in Slovakia and in foreign museums in Czech Republic, Croatia or Hungary. The Museum has not yet opened a permanent exhibition devoted to the Romani culture.

Keywords: Romani culture, regional museum, collections, exhibitions presentations, twenty-two years of specialisation

*Ol'ga Bodorová***22-BERŠENQËRI SPECIALIZÀCIA DR-I UMAL E RROMANE KULTURAQËRI
DR-O GEMER MAŁOHONT MUZEUM 1996–2018**

O artìklo mothovel pal-i dokumentàcia pal-i rromani etnicità 22 beršenθe (katar-o berš 1996) dr-o Gemer Małohont Muzeum dr-i Rimavská Sobota, putardo dr-o b. 1882. Dr-i kooperàcia e Vihorlat Muzeumeça dr-i Humenné (katar-o b. 1996) thaj e Slovakitkone Nacionalone Muzeumeça – Etnografikone Muzeumeça dr-o Martin (katar-o b. 2002), o Muzeum specialisavel dr-i dokumentàcia pal-i rromani etnicità. O Muzeum dr-i Rimavská Sobota ginàrel jekh etnografito kolèkcia 9456 objektènça, maškar kodolenθe 800 bută mothoven pal-i rromani etnicità, laqëri genèza thaj laqëri història. Paš-akava, o Muzeum therel respaš 1700 fotogràfie, sve sikaven rromane khera, tradicionàlo thaj akanutne kherimàta, phurikano tavipen, tradicionàlo etnika gada, folklorika festivàla, tasvira thaj kola. Dr-o 22 nakhle berša, o Muzeum putardàs 40 ekspozície thaj organisardàs 8 seminàra aj konferèncie pal-i rromani kultùra. Ćenden ekspozície, sār jekh pal-i tradicionàlo arxitektùra thaj kheripen ja jekh javër pal-o kašitko skulptòro o Dezider Fertő, sās sikavde avri na sadaj pr-o Slovensko, tok nin dr-o muzeuma pr-i Ćexitko Republika, pr-i Kroàtia ja pr-o Ungriko Them. O muzeum zi akana na putardàs ekspozícia pal-i rromani kultùra.

Lava-klidă: rromani kultùra, regionàlo muzeum, kolèkcia, ekspoziciaqëre prezentàcie, specializàcia 22 beršenθe.

Fragment wystawy *Cyganie*, Muzeum Etnograficzne w Tarnowie